

İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEME (İLKOKUL) ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ*

THE EVALUATION OF FIRST STAGE ELEMENTARY SCHOOL (PRIMARY SCHOOL)
STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS ENVIRONMENT

Cihat YAŞAROĞLU**
Mustafa AKDAĞ***

Öz

Bu araştırma, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Bingöl il sınırları içerisinde yer alan 15 ilköğretim okulundan toplam 1200 4. ve 5. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem belirlenirken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum ve sorumlu davranışlarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen, iki ölçekten oluşan veri toplama aracı uygulanarak veriler toplanmıştır. Birinci ölçek 32 madde, tek faktörlü yapıya sahip ÇYTÖ (Çevreye Yönelik Tutum Ölçeği); ikinci ölçek ise toplam 21 madde, üç faktörlü yapıya sahip ÇYSDÖ' (Çevreye Yönelik Sorumlu Davranış Ölçeği) dir. Ölçeklerin güvenirlik katsayılarını belirlemek amacıyla Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı kullanılmış; birinci ölçek için .84 ve ikinci ölçeğin çevre ilgisi alt boyutu için .84, temizlik ve tasarruf alt boyutu için .69, hayvan sevgisi alt boyutu için ise .55 olarak hesaplanmıştır. İkinci ölçeğin tamamı için Cronbach alpha değeri .86 olarak hesaplanmıştır. Toplanan verilerin dağılım özelliklerini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi, grafiksel yöntem, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Bütün bu incelemeler sonucunda dağılımın anormal olduğu belirlenmiştir. SPSS 17.0 istatistik paket programı kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler, Mann Whitney U testi ile Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin sınıf değişkenine göre çevreye yönelik tutumları ve çevreye yönelik sorumlu davranışlarında herhangi bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Fakat öğrencilerin cinsiyetlerine ve yerleşim yerine göre çevreye yönelik tutumları ve sorumlu davranışlarında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çevreye Yönelik Tutum, Çevreye Yönelik Sorumlu Davranışlar, İlköğretim Birinci Kademe

Abstract

This research aims to assess attitudes and responsible behaviors of first grade primary school students. The sample of the research consisted of 1200 students of fourth and fifth grade who were selected from various 15 public schools in Bingöl. Stratified sample were selected to decide sample size. The data was obtained from application of the Environmental Attitudes Scale (EAS) and Environmental Responsible Behavior Scale (ERBS) were improved by researcher. EAS that comprises 32 items and three dimensional ERBS; in total 21 items were developed by the researcher. Cronbach's alpha reliability coefficient of internal coherence was used in order to determine the reliability of the applied scale for the first grade second term students. For the first scale .84, for the sub-dimension of the environmental interest of the second scale .84, for the cleanness-saving sub-dimension .69, and for the sub-dimension of animal love .55 Cronbach's alpha value coefficient was calculated. It was calculated .86 Cronbach's alpha value for the whole of the second scale. Dispersion characteristics of the quantitative data were examined and the data was analyzed by using SPSS 17.0 statistical package program. Descriptive statistics, Mann Whitney U test, and Kruskal Wallis test were conducted to analyze the data.

The main finding of this research is that, there were no differences observed between the class variable in the students' attitudes and responsible behaviors towards the environment. But according to the students' gender

* Bu makale aynı isimli Doktora Tez (2012) çalışmasından oluşturulmuştur.

** Bingöl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi cycasaroglu@bingol.edu.tr

*** İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

and settlement of the students, there were found significant differences between attitudes and responsible behavior towards the environment.

Keywords: Attitudes towards the Environment, Responsible Behavior towards the Environment, First Stage Elementary School

1. GİRİŞ

Çevre, insanların etkileşim içerisinde olduğu organik ya da inorganik maddelerden oluşmuş ortamdır. Bu ortamda karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Özellikle insan unsuru ele alındığında insanların kendi aralarındaki etkileşimi kadar, insan-doğa etkileşimi de söz konusudur. İnsan-doğa etkileşiminin bir sonucu olarak çevrede bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Gerek bilgi eksikliğinden, gerekse yanlış tutumlardan dolayı insanın yaşadığı çevrede, insandan kaynaklanan bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Birinci dereceden sorumlu olan insana, çevreye karşı sorumluluk ve duyarlılık kazandırılabilir. Bu da ancak eğitim yolu ile olabilir. Bu tutum ve duyarlılığın olması için ise öncelikle insan ile doğa arasında özel bir bağ kurulmalıdır. Bilgi bazında çevre ile ilgili biyolojik, fizyolojik, sosyo-ekonomik rollerin ve faktörlerin insana eğitim yolu ile kavratılması gereklidir (UNESCO-UNEP, 1978: 6).

İnsan yaşamının başladığı andan itibaren, insan çevrenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Başlangıçta ihtiyaçları kısıtlı olan insan, çevrenin uyumunu bozmadan yaşamını sürdürdüğü için çevreye verilen zarar da önemsiz ve az olmaktaydı. Fakat özellikle son zamanlarda hızlı nüfus artışı, insanın teknolojik ve bilimsel ilerlemesi ile ihtiyaçlarının artış göstermesi aynı zamanda çevrenin tahrip edilmesi ve kirlenmesini de hızlandırdı. Zaman içinde doğada meydana gelen bozulmalar, insanın çevreye karşı tutumunun dikkatsiz olduğu anlamına gelmektedir. Kontrol altına alınmayan bir çevre kirlenmesi insanın kendi varlığını bile tehlikeye atacaktır (Sinha, Jangira & Das, 1985: 8).

Tüm canlılar arasında, bulunduğu ortamı en çok etkileyen canlı, insandır. İnsandan başka hiçbir canlı, geniş bitki alanlarını kaldırarak toplu barınak yerleri yapmadığı ve tarım alanları açmadığı gibi, madenleri cansız ortamdan çıkaramamakta ya da insan yapısı kimyasal maddeler üreterek ortama katmamaktadır. Böylelikle insan, canlı-cansız çevrenin çok hızla ve düzensiz bir şekilde değişmesinin sorumluluğunu yüklenmiş durumdadır (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1993: 15). Çevre problemi, günümüzün en önemli problemleri arasında sayılabilir. İlk başlarda sadece hava ve su kirlenmesi ile sınırlı iken zaman içinde bu sorunlar önemini kaybetmemekle birlikte, çevre sorunları yerel kalmayıp, daha karmaşık ve daha kapsamlı, sınırları aşan bir hal almaya başlamıştır. Buna ozon tabakasının delinmesi ve iklim değişikliğini örnek olarak verebiliriz. Çevresel problemlerde tehlikeli bir boyut daha vardır ki; o da bu sorunların başladıktan sonra bir daha durdurulması imkânsız olabilir (Taş, 2010: 1-2).

Çevre konusunda yaşanan problemlerin giderilmesi ya da en aza indirilmesi, çevre bilincine sahip ve çevreyi gelebilecek tehlikelere karşı korumaya istekli kişiler yetiştirmek ile mümkün olabilir. Bu da ancak insanların çevre ve çevre ile ilgili problemler hakkında bilgi sahibi olmaları, bu

problemleri ortadan kaldıracak çözüm önerilerinin farkında olmaları ve bu önerileri uygulayabilecek motivasyona sahip olmalarıyla gerçekleştirilebilir. Yani çevre problemlerinin giderilmesi ancak tutum ve davranış değişikliği ile mümkündür (Sinha ve diğerleri, 1985: 8). Çevreye karşı olumsuz bir tutuma sahip olan bir birey çevre sorunlarına karşı duyarsız kalacağı gibi çevre için sorunlar yaratmaya devam edeceği muhakkaktır (Uzun ve Sağlam, 2006).

Zaman içerisinde insanın doğaya hâkim olma çabaları sonucunda çevre sorunları baş göstermiş, zaman ilerledikçe de yaygınlaşmış ve durdurulması imkânsız bir hal almıştır. İnsanların yanlış tutumları, çevre ile ilgili yaşanan problemlerin başlıca sebepleri arasında sayılabilir. Yapılan çalışmalar etkili bir çevre eğitiminin olmadığını göstermektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin, yaşadıkları çevreye karşı nasıl bir tutum içerisinde olduklarını ve çevreye yönelik sergiledikleri sorumlu davranışların neler olduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çevre ile ilişkilerinde çevreyi kullanılamaz hale getirmesi muhtemel olan insan faktörünün çevreye yönelik tutum ve davranışlarının olumlu olması önemlidir. Bu da ancak çok erken yaşlarda çevre eğitiminin etkili bir şekilde verilmesi ile mümkün olabilir. Yapılan araştırmalar (Caduto, 1985; Fien & Tilbury, 1996; Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden 2007; Jeronen, Jeronen & Raustia, 2009; Khawaja, 2003; UNESCO-UNEP, No Date) çevre eğitiminin mümkün olduğunca erken yaşlarda başlaması sonucuna ulaşmışlardır. Öyleyse bu araştırmanın, ilköğretimin birinci kademesinde yapılması çevre bilinci açısından son derece önemlidir.

İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları belirlemek amacıyla yurtiçinde Aydın, Coşkun, Kaya ve Erdönmez (2011), Taş (2010), Erdoğan (2009), Atasoy ve Ertürk (2008), Gökçe ve diğerleri (2007), Aslan, Sağır ve Cansaran (2008), Tuncer, Sungur, Tekkaya ve Ertepinar (2004) ve Şimşekli (2004) tarafından çalışmalar yapılmıştır. Yurtdışında ise Strife (2012), Carrier (2009), Laza, Lotrean, Pinteau & Zeic (2009), Negev, Sagy, Garb, Salzberg & Tal (2008), Ajiboye & Silo (2008), Mrema (2008), Prokop & Tunnicliffe (2008), Evans, Bruachle, Haq, Stecker, Wong & Shapiro (2007), Khawaja (2003), Bonnett & Williams (1998), Fussel (No Date), Weis & Pashby (No Date) tarafından yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Yurtiçinde yapılan çalışmalarda Erdoğan (2009) 5. sınıf öğrencilerinin tutumlarını belirlemeye dönük iken diğer çalışmalar ilköğretimin ikinci kademesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin tutumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Yurtdışındaki çalışmaların ise daha çok ilköğretim birinci kademeye dönük çalışmalardan oluşmaktadır.

İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutum ve çevreye yönelik sorumlu davranışlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalara bakıldığında, 6. 7. ve 8. sınıflarda çok sayıda çalışma yapılmışken ilköğretimin birinci kademesinde yapılan çalışmaların az olduğu anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla yapılan bu araştırma ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının nasıl olduğu ve çevreye yönelik gösterdikleri sorumlu davranışların ne olduğunu ortaya koyarak, anne-baba ve eğitimcilerin bu konu ile ilgili gerekli tedbirleri almalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca elde edilen bulguların, ilköğretim programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi çalışmalarına önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi hakkındaki bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tarama modelinde olup betimsel nitelikte yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlâ var olan bir durumu var olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır (Karasar, 2005: 77).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Bingöl il sınırları içerisinde yer alan ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan birinci kademe (4. ve 5. sınıf) öğrencileri oluşturmaktadır.

Evrenin büyüklüğü dikkate alınarak örneklem alma yolunu gidilmiştir. Tabakalı örnekleme yöntemi ile il merkezinde bulunan 4 ayrı ilköğretim okulundan 424, ilçe merkezlerinde bulunan 4 farklı ilköğretim okulundan 396 ve köy merkezlerinde bulunan 7 ilköğretim okulundan 380 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilere ait kişisel bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Kişisel Bilgiler

Kişisel Bilgiler	4. Sınıf (N= 612)		5. Sınıf (N= 588)		Toplam
	f	%	f	%	
<i>Cinsiyet</i>					
Erkek	315	51.5	304	51.7	619
Kız	297	48.5	284	48.3	581
<i>Yerleşim Yeri</i>					
İl Merkezi	231	37.7	193	32.8	424
İlçe Merkezleri	215	35.1	181	30.8	396
Köyler	166	27.1	214	36.4	380

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin kişisel bilgilerinin çeşitli değişkenlere göre dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin sınıf, yerleşim yeri ve cinsiyet değişkenlerine göre dağılımlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, bu çalışma için araştırmacı tarafından geliştirilen ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .84 olan “Çevreye Yönelik Tutum Ölçeği” (ÇYTÖ) ile Cronbach alfa katsayısı .86 olan “Çevreye Yönelik Sorumlu Davranış Ölçeği” (ÇYSDÖ) kullanılmıştır. ÇYTÖ tek faktörlü ve 32 maddeden oluşmuşken, ÇYSDÖ ise üç faktörlü ve 21 maddeden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ön uygulaması yapıp, geçerlik ve güvenirlik için gerekli analizler yapılan veri toplama araçları, örnekleme belirlenen okullarda araştırmacı tarafından dağıtılmış ve uygulanmıştır. Okullarda veri toplama araçlarının dağıtılması ve toplanmasında sınıf öğretmenleri ve okulun rehber öğretmenlerinden yardım alınmıştır. Bazı sınıflarda uygulamayı araştırmacı bizzat yaparken, diğer sınıflarda da sınıf öğretmenleri ya da okulun rehber öğretmeni uygulama yapmıştır. Böylelikle araştırmanın güvenirliği de sağlanmaya çalışılmıştır.

Uygulamadan geri toplanan veri toplama araçları veri girişi yapılmadan önce incelenmiş, eksik ve rastgele doldurulduğu belirlenen yaklaşık 150 kadar veri toplama aracı elenerek, toplamda 1200 veri toplama aracı analize tabi tutulmuştur.

Verilerin analizinde; kişisel bilgiler yüzde ve frekansla, Likert tipi maddelerin çözümlenmesinde ise aritmetik ortalama ve standart sapma teknikleri kullanılmıştır. Verilere hangi istatistiksel analizlerin uygulanacağını belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Kolmogorov-Smirnov testinin normal dağılım belirlenmesi konusunda çok hassas olması dikkate alınarak, normal dağılımın belirlenmesi için grafiksel yöntemler ile çarpıklık ve basıklık değerlerinin de kullanılmasına (Pett, 1997:46) karar verilmiştir. Çarpıklık katsayısının, çarpıklık katsayısının standart hatasına olan oranı .05 anlamlılık düzeyinde ± 1.96 değerlerinin dışında kalıyorsa dağılımın normal olmadığı sonucuna varılır (Pett, 1997:36). Kolmogorov Simirnov test sonucu ve normal eğrili histogram, kutu-çizgi grafiği, Q-Q grafikleri de dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, tek faktörlü birinci ölçek ile üç faktörlü ikinci ölçeğin alt boyutlarından alınan puanların çeşitli değişkenler açısından farklılığını test etmede nonparametrik istatistiksel analiz tekniklerinden olan Mann Whitney U ile Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Bütün karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Üçlü likert türü ölçek maddeleri; 1. Hayır Katılmıyorum (1 - 1.66), 2. Biraz Katılıyorum (1.67 - 2.33) ve 3. Evet Katılıyorum (2.34 - 3.00) şeklinde derecelendirilmiştir. Üçlü likert türü ölçekte yer alan bazı maddeler tersten kodlanmış olup 1. Evet Katılıyorum (1 - 1.66), 2. Biraz Katılıyorum (1.67 - 2.33) ve 3. Hayır Katılmıyorum (2.34 - 3.00) şeklinde kodlanmıştır. Beşli likert türü maddeleri için ise 1. Hiç Yapmam (1.00 - 1.80), 2. Çok Az Yaparım (1.81 - 2.60), 3. Ara Sıra Yaparım (2.61 - 3.40), 4. Sık Sık Yaparım (3.41 - 4.20) ve 5. Her Zaman Yaparım (4.20 - 5.00) şeklinde derecelendirilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUMLARI

İlk ölçekte çeşitli maddelerle öğrencilerin çevreye yönelik tutumları belirlenmek amaçlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin çevreye yönelik görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin Çevreye Yönelik Görüşleri

Md	Görüşler	$\bar{X}$	ss
21.	Gündüz içerisi aydınlık olduğu halde elektrik lambalarını açık bırakanları uyarmalıyız.	2.87	.436
25.	Gerekli olmadığı zamanlarda musluk suları kapatılmalıdır.	2.86	.459
13.	Birilerinin bir hayvana eziyet ettiğini görürsem üzülürüm.	2.86	.427
17.	Çevremizde ağaç dikme etkinliği olsa, ağaç dikenlere yardımcı olmak isterim.	2.86	.428
12.	Elektrik enerjisi hayatımızı kolaylaştıran bir enerji türüdür.	2.84	.466
1.	Yaşadığımız çevre canlılar için önemlidir.	2.83	.460
10.	Su tasarrufunun önemi herkese anlatılmalıdır.	2.83	.477
19.	Sokakta yaşayan hayvanlar için barınaklar yapılmasını isterim.	2.79	.507
32	Evin tüm odalarında ışık yakmak yerine sadece gerekli olan odaların ışığını yakmalıyız	2.79	.561
5.	Bazı yerlerde, çöp kovasının yanına geri dönüşüm kutuları da bırakılmalıdır.	2.77	.557
22.	Çevremizdeki bitkilere zarar veren birilerini görünce üzülürüm.	2.73	.559
29.	Çevre kirliliğinin azalması için yapılacak bir etkinlikte bana görev verilse kabul ederim.	2.72	.570
15.	Kullanılmış kâğıtları toplanmalı ve kâğıt üretmek için tekrar kullanmalıyız.	2.70	.506
20.	Okulumuza geri dönüşüm kutularının konulması için müdürle konuşmak isterim.	2.68	.833
27	Bitki ve ağaçların olmadığı bir yerde yaşamak isterim.*	2.66	.693
28.	Enerji tasarrufu için tasarruflu ampul kullanmalıyız	2.65	.667
6.	Kitap, dergi ya da gazetelerde yer alan çevre ile ilgili yazılar ve konular çok can sıkıcı.*	2.65	.626
30.	Okulumuzda “hayvanları koruma derneği” kurulmasını isterim.	2.64	.642
31.	Evimize en yakın geri dönüşüm kutusunun nerede olduğu beni ilgilendirmez.*	2.61	.703
4.	Su kaynakları şimdilik çok ama gün gelip bu su kaynaklar tükenebilir.	2.58	.655
3.	Dünyada diğer canlıların değil, sadece insanların yaşama hakları vardır.*	2.56	.790
7.	Çevre kirliliği, canlıların yaşamlarını olumsuz etkileyen bir sorundur.	2.56	.758
14.	Suyu gerektiğinden fazla kullandığım zaman kendimi suçlu hissedirim.	2.55	.665
16.	Enerji tasarrufu ile ilgili etkinliklere katılmak can sıkıcıdır.*	2.55	.699
23.	Çevre ile ilgili toplantı ya da etkinliklere katılmak sıkıcı olur.*	2.55	.684
24.	Boş zamanlarımda hayvanlarla ilgilenmek isterim.	2.50	.695
18.	Yaşadığımız çevreye en çok zarar veren canlılar insanlardır.	2.45	.748
2.	Çevreyi koruma ve güzelleştirme çalışmaları, sadece görevli kişilerin sorumluluğundadır.*	2.43	.816
11.	Enerji kaynaklarının gün gelip tükeneceği düşüncesi beni korkutuyor.	2.41	.753
26.	Okulumuzda geri dönüşüm ile ilgili hazırlanacak bir projede yer almak istemem.*	2.37	.602
9.	Evleri dolaşarak suyun tasarruflu kullanılması gerektiğini anlatmak bana zor gelir.*	2.33	.768
Genel Ortalama		2.65	

* Tersten kodlanmış maddeler

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin çevreye yönelik görüşlerine ait ortalamanın “evet katılıyorum” değerlendirme aralığında olduğu ve öğrencilerin olumlu tutuma sahip olduğu görülmektedir. En yüksek ortalamaya sahip maddenin 21. maddeye ait olduğu görülmektedir. Yani öğrenciler içerisi aydınlık olduğu halde elektrik lambalarını açık bırakan kişilerin uyarılması gerektiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu maddeye ait ortalamanın çok yüksek olmasının ailelerin bütçesini doğrudan ilgilendiren elektrik faturalarında tasarruf yapılması ile ilgili olduğu düşünülebilir. En yüksek ortalamaya sahip ikinci maddeye bakıldığında yine aile bütçesini doğrudan ilgilendiren su tasarrufu ile ilgilidir. Öğrencilerin gerekli olmadığı zamanlarda musluk sularının kapatılmasını gerekli

gördükleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yüksek oranda olumlu tutuma sahip olmaları, ailelerin su ve elektrik enerjisinin kullanımında çocukları tasarruflu davranmaları konusunda uyarılmış olmaları ya da ailelerin, aile bütçesini ilgilendiren konularda tasarruflu davranma eğilimlerinin öğrenciler tarafından da benimsenmiş olması şeklinde açıklanabilir.

Öğrencilerin bireysel sorumluluk konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla “Çevreyi koruma ve güzelleştirme çalışmaları sadece görevli kişilerin sorumluluğundadır.” ifadesi yöneltilmiştir. Tersten kodlanan bu maddenin $\bar{X} = 2.43$ ortalamasının “Hayır Katılmıyorum” değerlendirme aralığında yer aldığı ama “Biraz Katılıyorum” görüş aralığının üst sınırı olan 2.33 değerine de çok yakın olduğu görülmektedir. Çevreyi koruma ve güzelleştirme sorumluluğu sadece görevli kimselere bırakılmamalı, herkes çevresini korumak ve güzelleştirmek için elinden geleni yapmalıdır. Bu husus 1982 Anayasasının 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” şeklinde yer almaktadır. Anayasa ve ona paralel olarak çıkartılmış olan 2872 Sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için hem devlete hem de bireylere aktif olarak katılmaları gereken bir görev vermektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004: 452). Buna göre öğrencilerin çevreyi koruma ve güzelleştirme görevinin bireysel anlamda öğrenciye de düştüğünün bilincinde oldukları söylenebilir. Bu konuda yapılmış olan başka bir çalışmada (Erdoğan, 2009) öğrencilerin bireysel sorumluluklarının farkında olma düzeylerinin çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin bazı yerlere çöp kovasının yanına geri dönüşüm kutularının konulmasına ilişkin ortalamasının $\bar{X} = 2.77$ olması, “Evet Katılıyorum” değerlendirme aralığında olduğunu göstermektedir. Bu oran öğrencilerin değişik yerlere geri dönüşüm kutularının konulması gerektiğine inandıklarını ortaya koymaktadır. Bonnett & Williams (1998) tarafından yapılmış bir araştırmada öğrencilerin geri dönüşüm hakkında olumlu tutumlara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmadan geri dönüşüm ile ilgili elde edilen sonuçlar, Bonnett & Williams’ın yapmış olduğu çalışmadan elde edilen sonuç tarafından desteklenmektedir.

“Hayvanlarla karşılaştığım zaman, içimden onları sevmek gelir.” Maddesi öğrencilerin hayvanlara karşı tutumunu belirlemeye çalışmaktadır. Bu maddeye ait olan ortalama $\bar{X} = 2.69$ ile “Evet Katılıyorum” değerlendirme aralığında yer almaktadır. Bu bulgudan hareketle, öğrencilerin karşılaştıkları bir hayvanı sevme isteklerinin yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Bu maddeden alınan sonuç Procop & Tunnicliffe (2008) tarafından yapılmış olan çalışmanın sonuçlarını doğrulamaktadır. Procop & Tunnicliffe tarafından ilköğretim öğrencilerinin hayvanlara karşı tutumlarını incelemeye dönük yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, öğrenciler belirli hayvan türlerinden korkmakta ve buna bağlı olarak olumsuz tutum geliştirmektedirler. Evlerinde evcil hayvan beslemeyen öğrencilerin

besleyen öğrencilere göre daha olumsuz tutum sahibi oldukları da bu araştırmadan alınan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Ölçekte yer alan hiçbir maddeye ait tutum olumsuz çıkmamıştır. Sadece bir madde “Biraz katılıyorum” madde aralığında yer alırken diğer maddelerin tamamı ise “Evet Katılıyorum” değerlendirme aralığında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: ÇYSDÖ Çevre İlgisi Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşleri

Md	Görüşler	$\bar{X}$	ss
6.	Çevredeki bitki ve ağaçlara zarar verenleri uyarırım.	4.2	1.032
8	Geri dönüşümlü maddeleri geri dönüşüm kutusuna atarım.	3.9	1.272
5.	Enerji tasarrufunun önemli olduğunu birilerine anlatırım.	3.8	1.169
11.	Çevremizdeki bitkilere zarar vermememiz gerektiğini başkalarına anlatırım.	3.8	1.256
3.	Çevre kirliliğinin azalması için birileri ile konuşurum.	3.7	1.268
7.	Geri dönüşümün önemini çevremdekilere anlatırım.	3.7	1.224
1.	Kitap dergi ya da gazetelerde yer alan çevre ile ilgili yazıları okurum.	3.6	1.099
9.	Okulumuza geri dönüşüm kutusu konulması için öğretmenim ile konuşurum.	3.3	1.430
2.	Çevre ile ilgili toplantılara, etkinliklere katılırım.	3.3	1.395
10.	İçme suyu ile tarla ya da bahçe sulayan birilerini uyarırım.	3.2	1.432
4.	Enerji tasarrufu ile ilgili etkinlik veya toplantılara katılırım.	3.0	1.433
Genel Ortalama		3.6	

Öğrencilerin ÇYSDÖ'nin çevre ilgisi boyutuna ilişkin görüşlerine standart sapma ve ortalama değerlerinin dağılımı Tablo 3'te görülmektedir. Bütün maddelere ait ortalama $\bar{X} = 3.6$ olarak hesaplanmış, bu da “Sık Sık Yaparım” değerlendirme aralığında olduğunu göstermektedir. Buna göre bu sonuç, öğrencilerin çevreye karşı ilgili olduklarını gösteren davranışları sık sık sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi öğrencilerin yarısından biraz fazlası (% 56.8) “çevredeki bitki ve ağaçlara zarar veren birilerini” “her zaman” uyardıklarına ilişkin görüş bildirmişlerdir. Bu oran, bu boyuttaki en yüksek orandır. “Hiç Yapmam” diyen öğrenci oranı (% 2.4) neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu maddede dikkat çeken bir diğer husus ise, öğrencilerin görüşlerinin dağılımı, olumludan olumsuzla doğru azalmaktadır. Ortalaması $\bar{X} = 4.2$ olan bu madde, “Her Zaman Yaparım” aralığında olan maddeler arasında en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu bulgulardan hareketle, öğrencilerin çevrelerinde ağaç ya da bitkilere zarar veren birilerini gördüklerinde “her zaman” uyarmakta oldukları şeklinde yorumlayabiliriz.

Öğrencilere yöneltilen “Kitap, dergi ya da gazetelerde yer alan çevre ile ilgili yazıları okurum.” ifadesine ait ortalama $\bar{X} = 3.6$ ile “Sık Sık Yaparım” değerlendirme aralığında yer almaktadır. Çevre ile ilgili konulara ilgi duyan bir öğrencinin, bu ilgisini değişik davranışlarla dışa vurması beklenir. Ölçekte yer alan maddeler, tutum bileşenlerine ait öğrencilerin sözlü veya eylemsel ifadeleri gerçekleştirme oranları belirlenmek istenmiştir. Bu maddeye ait ortalamadan yola çıkarak

öğrencilerin kitap, dergi ya da gazetede yer alan çevre ile ilgili yazıları “sık sık” okudukları söylenebilir. Erdoğan (2009) tarafından yapılan bir çalışmada öğrencilerin benzer bir soruya katılma oranının % 70 civarında olduğu görülmektedir. Bu çalışmada katılım oranlarının Erdoğan’ın yapmış olduğu araştırmaya göre daha düşük olması, örneklem grubunda yer alan öğrencilerin okuma alışkanlıklarının da düşük olmasına bağlı olduğu tahmin edilmektedir. Okuma alışkanlığı tam kazanılmamış ise daha eğlenceli olan konulara göre çevre ile ilgili konuların yeteri kadar ilgi çekmediği düşünülebilir.

Tablo 4: ÇYSDÖ Temizlik ve Tasarruf Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşleri

Md	Görüşler	$\bar{X}$	ss
13.	Boşa akan bir musluk görsem, gider ve musluğu kapatırım.	4.6	.817
12.	Odadan çıkan son kişi ben isem, ışıkları söndürür öyle çıkarım.	4.5	.895
15.	Çöplerimi çöp kovaşına atarım.	4.5	.878
17.	Sıra ve masamı temiz tutarım.	4.4	.909
18.	Piknikten sonra çöplerimi toplar ve en yakın çöp kovaşına atarım.	4.3	1.063
14.	Banyo yaparken suyu fazla kullanmamaya gayret gösteririm.	3.9	1.460
16.	Başkası tarafından yere atılmış olan çöpleri yerden alır çöp kovaşına atarım.	3.9	1.171
Genel Ortalama		3.8	

Genel anlamda maddelere ait ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamaların bu boyutta olduğu görülebilir. Tablonun tamamına ait ortalamanın $\bar{X} = 3.8$ ile “Sık Sık Yaparım” değerlendirme aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle öğrencilerin temizlik ve tasarruf ile ilgili davranışları sık sık gerçekleştirdikleri söylenebilir. En yüksek ortalamaya sahip olan madde 13. madde iken en düşük ortalamaya sahip madde ise 16. maddedir.

Öğrencilere yöneltilen “Odadan çıkan son kişi ben isem, ışıkları söndürür öyle çıkarım.” ifadesi ile elektrik enerjisinin tasarruflu kullanımına ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu maddeye ait ortalama $\bar{X} = 4.5$ ile en yüksek ikinci ortalamaya sahip maddedir. Bu bulguya dayanılarak, öğrencilerin ışıkları yanan bir odadan en son çıkmaları durumunda “her zaman” ışıkları kapatıp çıktıkları söylenebilir. Aydın ve diğerleri (2011) tarafından yapılan çalışmada öğrencilere “Gereksiz olan lambaları evde ve okulda görürsem kapatırım.” ifadesi yöneltilmiş; öğrencilerin verdikleri cevap dağılımları incelendiğinde ise $\bar{X} = 4.72$ ile en yüksek ortalamaya sahip madde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulguyu desteklemektedir.

Ölçekte yer alan ve öğrencinin günlük hayatında en çok karşılaştığı davranışlarından birisi de çöplerini çöp kovaşına atma davranışıdır. Öğrenci gün içerisinde birden fazla kez bir şeyleri çöpe atar. Çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olan öğrencilerin çevreyi kirletmemeleri, “çöplerini çöp kovaşına atmaları” beklenmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler, bu beklentiye karşılayacak

derecede bir ortalama ile $\bar{X} = 4.5$ “Her Zaman Yaparım” değerlendirme aralığında çıkmıştır. Bu bulguya ($\bar{X} = 4.5$) dayanılarak öğrencilerin çöplerini her zaman çöp kovasına attıkları söylenebilir.

Öğrencilerin çevreye karşı duyarlılıkları arttıkça, çöpleri çöp kovasına atma eyleminin yanı sıra, başkaları tarafından yere atılmış çöplerin de yerden kaldırılıp çöp kovasına atması beklenir. Öğrencilere “Başkası tarafından yere atılmış olan çöpleri yerden alır çöp kovasına atarım.” ifadesine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Ortalamanın $\bar{X} = 3.9$ ile "Sık Sık Yaparım" aralığında yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin başkaları tarafından yere atılmış olan bir çöpü kaldırıp çöp kovasına atma davranışını “sık sık” sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir. Böylesi bir durum, öğrencilerin çevreye karşı olan duyarlılıklarının ne kadar fazla olduğunun da bir göstergesi olarak düşünülebilir. Yere zaten çöp atmayan, başkasının da yere attığı çöpleri kendisi toplayarak çöp kovasına atan bir kişinin çevreye yeteri kadar önem verdiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5: ÇYSDÖ Hayvan Sevgisi Alt Boyutuna İlişkin Öğrenci Görüşleri

Md	Görüşler	$\bar{X}$	ss
21.	Hayvan yaşamları ile ilgili belgesel izlerim.	4.0	1.152
20.	Aç olan hayvanlara yiyecek şeyler veririm.	4.0	1.062
19.	Hayvanlarla zaman geçiririm.	3.3	1.264
	Genel Ortalama		3.8

Tablo 5’te görüldüğü şekliyle, toplam üç maddeden oluşan hayvan sevgisi alt boyutunda ortalamanın $\bar{X} = 3.8$ olduğu; bu değer de “Sık Sık Yaparım” değerlendirme aralığında yer aldığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin hayvan sevgisi ifade eden davranışları “sık sık” sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5’ten de anlaşıldığı üzere; hayvan yaşamları ile ilgili belgeselleri izlediği yönünde görüş bildiren. Bu maddeye ilişkin ortalama $\bar{X} = 4.0$ ile "Sık Sık Yaparım" değerlendirme aralığında olduğu görülmektedir. Ortalamalardan yola çıkarak öğrencilerin sık sık ($\bar{X} = 4.0$) hayvan yaşamları ile ilgili belgesel izledikleri; aç olan hayvanlara sık sık ($\bar{X} = 4.0$) yiyecek bir şeyler verdikleri ve hayvanlarla ara sıra ($\bar{X} = 3.3$) zaman geçirdikleri tablodan anlaşılmaktadır.

“Aç olan hayvanlara yiyecek bir şeyler veririm.” ifadesine ilişkin öğrencilerin görüşleri incelendiğinde ortalamanın ($\bar{X} = 4.0$) ile "Sık Sık Yaparım" değerlendirme aralığında bulunmaktadır. Bu veriye dayanarak öğrencilerin aç olan hayvanlara yiyecek şeyler vermeleri “sık sık” gerçekleşmektedir denilebilir.

Öğrenciler, hayvanlarla ara sıra ($\bar{X} = 3.3$) zaman geçirdikleri tablodan anlaşılmaktadır. Öğrencilerin hayvanlar ile doğrudan zaman geçirmeleri ve onlarla ilgilenmeleri yine aktif katılımı

gerektiren bir durumdur. Dolayısıyla öğrencilerin aktif katılım gerektiren konularda, diğer konulara göre biraz yetersiz kaldıkları ya da performanslarının azaldığı düşünülmektedir.

Çeşitli Değişkenlere Göre Öğrencilerin Tutum Puanlarındaki Farklılaşma

Tablo 6: Tutum Puanlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre U Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	t
ÇYTÖ	Erkek	619	541.98	335484.00	143594	.000*
	Kız	581	662.85	385116.00		
ÇYSDÖ Çevre İlgisi Boyutu	Erkek	619	591.07	365874.00	173984.00	.330
	Kız	581	610.54	354726.00		
ÇYSDÖ Temizlik ve Tasarruf Boyutu	Erkek	619	547.74	39049.50	147159.5	.000*
	Kız	581	656.71	81550.50		
ÇYSDÖ Hayvan Sevgisi Boyutu	Erkek	619	623.98	386242	165287.00	.015*
	Kız	581	575.49	334358		
ÇYTÖ	4. sınıf	612	584.98	358005.00	170427.00	.113
	5. sınıf	588	616.66	362595.00		
ÇYSDÖ Çevre İlgisi Boyutu	4. sınıf	612	600.20	367322.00	179744.00	.976
	5. sınıf	588	600.81	353278.00		
ÇYSDÖ Temizlik ve Tasarruf Boyutu	4. sınıf	612	611.08	373980.00	173454.00	.278
	5. sınıf	588	589.49	346620.00		
ÇYSDÖ Hayvan Sevgisi Boyutu	4. sınıf	612	592.73	362750.00	1754172.00	.425
	5. sınıf	588	608.59	357850.00		

*p< .05

Mann Whitney U testi sonuçları, cinsiyete (U= 143594; p<.05) göre öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığını, sınıf düzeyine (U= 170427.00; p> .05) göre ise farklılaşmadığını göstermektedir. Bu bulguya dayanarak, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu ama sınıf düzeyinde çevreye yönelik tutumlarının herhangi bir şekilde farklılaşmadığı söylenebilir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçları öğrencilerin çevre ilgisi boyutundaki sorumlu davranışların cinsiyete (U= 173984.00; p> .05) ve sınıf düzeyine (U= 179744.00; p< .05) göre farklılaşmadığını göstermektedir. U Testi sonuçlarına göre temizlik ve tasarruf alt boyutundaki sorumlu davranışların cinsiyete (U= 147159.5; p< .05) göre kız öğrenciler lehine farklılaştığı ama sınıf düzeyine göre (U= 173454.00; p> .05) farklılaşmadığı da tabloda görülmektedir.

Yapılan analizler, cinsiyet değişkeninin ($U= 165287.00$; $p< .05$) hayvan sevgisine ilişkin sorumlu davranışları sergileme üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre hayvan sevgisi konusunda daha olumlu davranışlar sergilemektedirler. Sınıf düzeyine ($U= 1754172.00$; $p>.05$) göre ise hayvan sevgisi alt boyutunda herhangi bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 7: Yerleşim Yerine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sd	X ²	p	Anlamlı Farklılık
ÇYTÖ	İl (1)	424	664.39	2	34.794	.000*	1-2 1-3 2-3
	İlçe (2)	396	608.58				
	Köy (3)	380	520.79				
ÇYSDÖ Çevre İlgisi Boyutu	İl (1)	424	673.29	2	37.924	.000*	1-2 1-3 2-3
	İlçe (2)	396	524.26				
	Köy (3)	380	598.73				
ÇYSDÖ Temizlik ve Tasarruf Boyutu	İl (1)	424	638.99	2	13.518	.001*	1-3 2-3
	İlçe (2)	396	607.49				
	Köy (3)	380	550.27				
ÇYSDÖ Hayvan Sevgisi Boyutu	İl (1)	424	625.23	2	21.838	.000*	1-2 3-2
	İlçe (2)	396	535.04				
	Köy (3)	380	641.12				

* $p< .05$

Yapılan istatistiksel analiz sonuçları öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının yerleşim yeri değişkenine göre ise anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$X^2 (2)= 37.924$; $p< .05$]. Yerleşim yerine göre öğrencilere ait sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek ortalamanın il merkezine ($X= 673.29$) ait iken en düşük ortalama ise ilçe merkezlerinde yaşayan öğrencilere ait olduğu ($X= 524.26$) belirlenmiştir.

Aynı şekilde yerleşim yerine göre öğrencilerin çevre ilgisi, temizlik ve tasarruf ile hayvan sevgisi alt boyutlarındaki sorumlu davranışlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Yapılan analiz sonuçları, çalışmaya katılan öğrencilerin çevre ilgisi alt boyutunda, çevreye yönelik sergiledikleri sorumlu davranışların yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$X^2 (2)= 37.924$; $p< .05$]. Hangi grupların sergiledikleri sorumlu davranışlar arasında farklılaşma olduğunu belirlemek amacıyla da ikili gruplar arasında Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda il merkezinde yer alan öğrenciler ile ilçelerde oturan öğrenci grupları; ilde oturan öğrenci grupları ile köylerde oturan öğrenci grupları arasında;

köyde oturan öğrenci grubu ile ilçede okumakta olan öğrenci grubu arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Yapılan analiz sonucu, çalışmaya katılan öğrencilerin temizlik ve tasarruf alt boyutunda çevreye yönelik sorumlu davranışlarının yerleşim yerine göre farklılaştığını göstermektedir [$X^2(2) = 13.518$; $p < .05$]. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, bu gruplardan il merkezinde oturan öğrencilerin en yüksek, ilçe merkezinde oturan öğrencilerin ise en düşük ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ikili gruplar arasında Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre il merkezi ve köy merkezleri ile köy ve ilçe merkezleri arasında farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Bulguların bu şekilde çıkması, ilde ve köyde oturan öğrencilerin ilçede oturan öğrencilere göre, temizlik ve tasarruf boyutunda çevreye yönelik daha sorumlu davranışlar sergiledikleri söylenebilir.

Tablodaki veriler, öğrencilerin çevreye yönelik sergiledikleri sorumlu davranışların hayvan sevgisi boyutunda yerleşim yerine göre farklılaştığını göstermektedir [$X^2(2) = 21.838$; $p < .05$]. Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalamanın köy merkezlerinde yaşayan öğrencilere ait olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında farklılaşmanın bulunduğunu belirlemek için ikili gruplar arası Mann Whitney U testi yapılmış, farklılaşmanın 1-2 ve 3-2 grupları arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Yani il merkezindeki okullarda okumakta olan öğrenciler ilçe merkezlerinde okumakta olan öğrencilere göre; köylerde okumakta olan öğrenciler, ilçe merkezlerindeki okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilere göre çevreye yönelik daha sorumlu davranışlar sergiledikleri anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya katılan öğrenci görüşlerine dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğrencilerin çevreye yönelik tutumları olumlu, özellikle aile bütçesini doğrudan ilgilendiren su ve elektrik tasarrufu gibi konularda daha duyarlı fakat aktif katılım gerektiren konulardaki görüşlere katılma oranları düşüktür.

Öğrenciler, çevre ilgisi, temizlik ve tasarruf ile hayvan sevgisi alt boyutlarındaki davranışları sık sık sergilemektedirler.

Öğrencilerin cinsiyete ve yerleşim yeri değişkenine göre çevreye yönelik tutumları farklılaşmakta, sınıf düzeylerine göre çevreye yönelik tutumları farklılaşmamaktadır. Öğrencilerin, ÇYSDÖ'nin çevre ilgisi alt boyutunda sergiledikleri sorumlu davranışlarında cinsiyete ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma bulunmamakta, ancak yerleşim yeri değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Öğrencilerin, ÇYSDÖ'nin temizlik ve tasarruf alt boyutunda sergiledikleri sorumlu davranışlar cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılaşmamakta; yerleşim yerine göre ise anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Öğrencilerin, ÇYSDÖ'nin hayvan sevgisi alt boyutunda

sergiledikleri sorumlu davranışlar cinsiyete ve yerleşim yerine göre farklılaşmakta; sınıf düzeyine göre ise farklılaşmamaktadır.

Ayrıca araştırma bulgularından hareket şu önerilerde bulunulmuştur:

Öğrencilerin bilgi basamağında yetersiz kaldıkları ve ortalaması düşük çıkan bazı maddeler dikkate alınarak ilköğretim programlarında çevre duyarlılığı ile ilgili yer alan konular ve kazanımlar hakkında çeşitli seminer ve kurslarla öğretmenler bilinçlendirilmeli, öğrenme-öğretme sürecinde özellikle vurgu yapılmasının gerekliliği ifade edilmelidir.

Ortalaması en düşük çıkan maddeler genelde etkinliklere katılım gerektiren maddeler olduğu sonucundan hareketle öğrencilerin çevre ile ilgili etkinlik ve toplantılara katılımlarını arttırabilecek proje, ödev, performans çalışmaları vb çalışmalar yapılarak öğrencilerin etkinliklere katılımları özendirilmelidir.

Öğrencilerin çevre ile ilgili konularda ve etkinliklerde aktif katılımını sağlamak üzere doğal çevre ile iç içe olmaları sağlanmalı, öğrencinin olumlu davranışları ödüllendirilmeli ve yanlış davranışları ise değiştirilmelidir.

Öğrencilere sık sık çevre gezileri yaptırılmalı veya bahçe düzenlemelerinde düzeyine göre görevler verilerek, ağaç dikme etkinlikleri vb. ile aktif katılımları sağlanmalıdır.

İlköğretim programlarında eksik kalan veya yeteri kadar vurgulanmayan çevre konularını, öğretmenlerin konuları etkili işleyişlerini belirlemeye dönük araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ajiboye, J. O. & Silo, N. (July, 2008). Enhancing botswana children's environmental knowledge, attitudes and practices through the school civic clubs. *International Journal of Environmental & Science Education*, 3(3); 105-114. ERIC veritabanından alınmıştır. (EJ894854)
- Aslan, O., Sağır, Ş. U. ve Cansaran, A. (2008). Çevre tutum ölçeğinin uyarlanması ve ilköğretim öğrencilerinin çevre tutumlarının belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 283-295
- Atasoy, E. ve Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 105-122.
- Aydın, F., Coşkun, M., Kaya, H. ve Erdönmez, İ. (2011). Gifted students' attitudes towards environment: a case study from turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 6 (7), 1876-1883. Web: <http://www.academicjournals.org/AJAR> Adresinden 06 Ekim 2011'de alınmıştır.
- Berkes, F. ve Kışlalıoğlu, M. (1993). *Ekoloji ve çevre bilimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bonnett, M. & Williams, J. (1998). Environmental education and primary children's attitudes towards nature and the environment. *Cambridge Journal of Education*, 28 (2), 159-174. Web: <http://www.tandfonline.com/loi/ccje20> Adresinden 5 Ocak 2012'de alınmıştır.
- Caduto, M. J. (1985). *A guide on environmental values education*. Paris: UNESCO.
- Carrier, S. J. (2009). Environmental education in the schoolyard: learning styles and gender. *The Journal of Environmental Education*, 40 (3), 2-12. doi: 10.3200/JOEE.40.3.2-12

- Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). *Türkiye çevre atlası*. Ankara.
- Erdoğan, M. (2009). *5. sınıf öğrencilerinin çevre okuryazarlığı ve bu öğrencilerin çevreye yönelik sorumlu davranışlarını etkileyen faktörler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Evans, G. W., Brauchle, G., Haq, A., Stecker, R., Wong, K. & Shapiro, E. (2007). Young children's environmental attitudes and behaviors. *Environment and Behavior*, 39 (5), 635-659. doi: 10.1177/0013916506294252
- Fien, J. ve Tilbury, D. (1996). *Learning for a sustainable environment: an agenda for teacher education*. Bangkok: UNESCO Principal Regional Office for Asia and Pasific.
- Fussel, A. (No Date). *Benefits of environmental education: fourth graders' attitudes towards the environment*. Web: <http://www.smcm.edu> Adresinden 05 Ekim 2011'de alınmıştır.
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. ve Özden, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim-Online*, 6 (3), 452-468. Web: <http://ilkogretim-online.org.tr/vol6say3/v6s3m35.doc> Adresinden 15 Aralık 2010'da alınmıştır.
- Jeronen, E., Jeronen, J. & Raustia, H. (2009). Environmental education in finland: a casestudy of environmental education in nature schools. *IJESE*, 4 (1), 1-23. ERIC veritabanından alındı.(EJ884383)
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Khawaja, A. (2003). *Measuring the environmental attitudes of children in grade 4: a study in clark county*, Yayınlanmamış Lisans Bitime Tezi, University of Nevada, Las Vegas.
- Laza, V., Lotrean, L., Pinteau, A. & Zeic, A. (2009). Knowledge, attitudes and environment oriented behaviours for 7-8 year old children. *Applied Medical Informatics*, 24 (1-2); 59-66. PROQUEST veritabanından alınmıştır.
- Mrema, K. (2008). *An assessment of students' environmental attitudes and behaviors and the effectiveness of their school recycling programs*. Unpublished master's thesis, University of Dalhousie. http://environmental.science.dal.ca/Files/Karen_Mrema.pdf 17 Aralık 2011'de alınmıştır.
- Negev, Y., Sagy, G., Garb, Y., Salzberg, A. & Tal, A. (Winter 2008). Evaluating the environmental literacy of israeli elementary and high school students. *The Journal of Environmental Education*, 39 (2), 3-16. PROQUEST veritabanından alındı.
- Pett, M. A. (1997). *Nonparametric statistics in health care research statistics for samll samples and unusual distributions*. USA: Sage Publications Ltd.
- Prokop, P. & Tunnicliffe, S. D. (2008). "Disguisting" animals: primary school childrens' attitudes and myths of bats and spiders. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 4 (2), 87-97. ERIC veritabanından alındı. (EJ907645)
- Sinha, S., Jangira, N. K. & Das, S. (1985). *Environmental education: module for pre-service training of social science teachers and supervisors for secondary schools*. Paris UNESCO.
- Strife, S. J. (2012). Children's environmental concerns: epressing ecophobia. *The Journal of Environmental Education*, 43 (1), 37-54. <http://dx.doi.org/10.1080/00958964.2011.602131>
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 83-92.
- Taş, M. T. (2010). *Evaluation of environmental attitudes of elementary school students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncer, G., Sungur, S., Tekkaya, C. ve Ertepinar, H. (2004). Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan 6. sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları: ankara'da bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 167-175.

UNESCO-UNEP. (1978). *Intergovernmental conference on environmental education tiblisi (ussr) "final report"*. Paris.

UNESCO-UNEP. (No Date). *Environmental education activiries for primary schools*. Paris: UNESCO.

Uzun, N., Sağlam, N. (2006). Ortaöğretim öğrencileri için çevresel tutum ölçeği geliştirme ve geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 240-250.

Weis, J. & Pashby, L. (No Date). *Planting the seeds of environmental awareness: evaluating an environmental education program for grade 5 students*. Web: http://www.hiceducation.org/edu_proceedings/Joanna%20Weis.pdf Adresinden 10 Ekim 2011'de alınmıştır.